

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 327.7:341.1(4-11):005.334

В. Б. Дубовик
кандидат юридичних наук

**ЗМІНИ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ
МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ: ДІЯЛЬНІСТЬ ОБСЄ**

Постановка проблеми. Нові виклики та загрози безпеці зумовили переосмислення ролі міжнародних інститутів багатостороннього співробітництва у міжнародних відносинах. Наразі постало завдання знайти новий формат співробітництва між державами в усьому світі зокрема в умовах появи нових загроз в сфері безпеки. Сучасний міжнародний порядок характеризується значною нестабільністю та тенденціями до відродження біполярності. Вони стали одними із центральних у дискусії стосовно перспективи діяльності як міжнародних організацій на міжнародній арені, так і результативності впровадження ухвалених ними рішень. Залишаються актуальними питання ефективності в час динамічних трансформацій міжнародної системи безпеки та правопорядку. З огляду на загострення геополітичного протистояння у світовому масштабі, з одного боку, та регіоналізації загроз, з іншого, питання посилення ролі безпекового компонента у діяльності міжнародних інститутів багатостороннього співробітництва вельми актуальний.

Рівень дослідження проблематики. Проблема даної статті була досліджена в працях таких вітчизняних науковців як: А. Єрмолаєвим, В. Кононенко, О. Резніковою, Б. Парахонським та інших. В їх роботах були досліджені такі важливі аспекти як еволюція ОБСЄ від безпекового форуму до регіональної організації в глобальній системі колективної безпеки, роль ОБСЄ в системі міжнародної безпеки, тенденції, виклики та перспективи розвитку сучасної архітектури загальноєвропейської безпеки та ряд інших.

Відтак **метою статті** є дослідження статусу ОБСЄ в якості платформи для діалогу з питань європейської безпеки в умовах трансформації міжнародного правопорядку.

Виклад дослідження. ОБСЄ є найбільшою в світі регіональною міжнародною організацією в сфері безпеки, що об'єднує 57 держав-членів, розташованих у Північній Америці, Європі та Центральній Азії, із загальною чисельністю населення понад мільярд осіб. ОБСЄ забезпечує здійснення діалогу та політичної взаємодії країн-членів з широкого кола питань безпеки, діючи у

сферах раннього попередження, запобігання конфліктам, врегулювання криз і постконфліктного відновлення [1, с. 8].

Поява у міжнародному середовищі «нових» центрів регіонального та глобального впливу зумовлює необхідність переоцінки ситуації, що склалася. Зміцнення позицій Індії, Китаю, Саудівської Аравії, Ірану у міжнародних відносинах з одного боку, та зростання ролі Європейського Союзу та загострення відносин по лінії Схід–Захід, з іншого, складають якісно нову геополітичну картину у світі. А оскільки загострення «заморожених конфліктів навколо держав пострадянського простору та у Центральноросійсько-європейському регіоні пробуджує новий сплеск активності міжнародних акторів, питання вибудовування нових та вдосконалення вже існуючих стратегій поведінки на міжнародній арені залишається вельми актуальним [1, с. 36].

Актуальним воно є як для держав з високим рівнем суверенітету, так і міжнародних інституцій, для котрих питання гарантування чи забезпечення безпеки є базовим пріоритетом їхньої діяльності. Якщо мова йде про Європейський регіон, то у даному випадку ключовими акторами вважаємо НАТО, ЄС, ОБСЄ, СНД, ОДКБ тощо.

При цьому слід зазначити, що в останній час зростає роль неформальних акторів міжнародних відносин та нестандартних міжнародних інституцій, які перебирають подекуди на себе завдання захисту та гарантування безпеки. Такими структурами можна вважати регіональні та субрегіональні утворення, такі як, Вишеградська група, група Веймар (Веймарський трикутник) тощо [2, с. 100].

Попри внутрішні суперечності і кризові явища в ОБСЄ організація залишається однією з головних опор системи європейської безпеки. Це підтверджують досягнення останнього десятиліття у врегулюванні криз, відповіді на новітні загрози (Хартія ОБСЄ з боротьби з тероризмом, 2002 р.), прийняття документів про стратегію оптимізації роботи ОБСЄ в еколого-економічному вимірі (2003 р.), ініціатива «На схід від Відня» із співробітництва з пострадянськими країнами ОБСЄ (2004 р.), боротьба з організованою злочинністю,

прийняття Мадридської декларації з безпеки та екології (2007 р.), прийняття регіональної декларації з Карабахського конфлікту (2008 р.), прийняття Астанінської декларації (2010 р.), поновлення процесу з Придністровського врегулювання в форматі «5+2» (2011 р.).

Аналіз діяльності таких організацій засвідчує наявність трансформації розуміння ролі та функцій міжнародних організацій у сучасному світі. Традиційна діяльність міжнародних інститутів багатостороннього співробітництва ще десятиліття назад кардинально вирізнялася своїм характером від діяльності сьогочасних міжнародних інституцій [3, с. 264].

Два останні десятиліття кардинально змінили світ. Зміни торкнулися усіх аспектів міжнародного життя. Проблематика діяльності міжнародних безпекових інститутів не нова. Водночас, в українській міжнародно-політичній науці дослідження, пов'язані з вивченням проблематики діяльності міжнародних організацій у сфері безпеки залишаються фрагментарним. Вони розкривають, здебільшого, прикладні аспекти діяльності ООН та значної кількості регіональних організацій у специфічних, галузевих питаннях. Звідси метою розгляду є «криза ефективності» як концепт та форма діяльності міжнародної системи міжнародних організацій у новітніх умовах [2, с. 103].

Нові реалії у міжнародних відносинах не оминають сфери міжнародної (глобальної) та регіональної безпеки. З огляду на це, важливим видається необхідність переосмислення концепту безпеки загалом, і міжнародної зокрема. У цьому контексті наголосимо, що ХХІ століття принесло в концепцію безпеки концентрування уваги на безпеці людини (human security), інформаційній безпеці тощо.

В цьому контексті визначально, що одними з перших почали реагувати на зміну концепту безпеки деякі міжнародні організації, як от Організація Північноатлантичного договору, на саміті якої у Варшаві у липні 2016 року розглядали питання щодо новітніх викликів та загроз міжнародній безпеці. Зокрема, було заявлено про появу нових загроз у вигляді «гібридної війни» із гібридними загрозами у вигляді пропагандистської війни, пов'язаної з елементами інформаційної війни, кібертероризму, інших технічних елементів протистояння. Північноатлантичний альянс показав усій світовій спільноті, що залишається чи не єдиною безпековою структурою, яка розглядає питання, що стосуються не лише членів НАТО. Також предметом обговорення учасників Варшавського саміту були й питання розроблення нових механізмів стратегії з метою протидії гібридним загрозам. До ефективних кроків у відповідь гібридним загрозам слід віднести розміщення на ротаційній основі в країнах Балтії та Польщі батальйонів сил швидкого розгортання НАТО з числа військовос-

лужбовців Великобританії, США, Канади та Німеччини, що посилює «зацікавленість у вибудовуванні безпеки» [4].

Серед рішень, ухвалених Альянсом під час саміту, впадає в око актуалізація нових загроз європейській безпеці, як і безпеці в євроатлантичному просторі. Загалом аналіз рішень саміту НАТО у Варшаві засвідчує, що Альянс зробив, на нашу думку, досить вдалу спробу поставити питання про гарантування безпеки своїх членів, особливо у регіоні Центрально-Східної Європи та Балтики [4].

Якщо з діяльністю Альянсу пов'язана більш чітка верифікація у діяльності нового концепту безпеки, то, скажімо, для Організації з безпеки та співробітництва у Європі «проблема ефективності» залишається актуальною як ніколи. Держави євроатлантичного простору, шукаючи порятунку після Другої світової війни, знайшли консультативний формат співпраці у вигляді НБСЄ, котра в нових геополітичних реаліях краху біполярної системи міжнародних відносин була трансформована в Організацію з безпеки, яка, по ідеї, мала б відображати нові реалії, що склалися на той час у Європі. Однак такі процеси, як глобалізація, асиметрія міжнародних відносин, вакуум безпеки, стали викликами для діяльності цієї організації. Сьогодні ця міжнародна структура стоїть перед необхідністю вдосконалення своєї діяльності в контексті виконання місії на теренах, щонайменше, пострадянського простору [5].

Головною роллю ОБСЄ на сьогоднішній день залишається бути з'єднуючим безпековим «мостом» між Заходом і Сходом. Поряд з головною роллю в рамках ОБСЄ існують також і другорядні, які покликані розвивати роль ОБСЄ в операціях з підтримки миру, більш чітко відображаючи всеосяжний підхід Організації до питань безпеки; укріплювати процес політичних консультацій в рамках ОБСЄ шляхом запровадження при Постійній раді ОБСЄ Підготовчого комітету; запобігати скрізь, де можливо, виникненню конфліктів, що супроводжуються насильством; зміцнювати взаємодію ОБСЄ з іншими міжнародними організаціями і тим самим забезпечувати краще використання їх ресурсів [6]. Ця діяльність здійснюється спільно з урядами, а також громадами та окремими уповноваженими особами на місцях.

Здійснення головних та другорядних ролей ОБСЄ досягається за допомогою функцій. Для більш детального розуміння призначення ОБСЄ в якості платформи для політичного діалогу з питань європейської безпеки, доцільним, на думку автора, вбачається розкриття функцій ОБСЄ за критеріальним принципом. Критеріальний принцип дає змогу проаналізувати та дослідити функції ОБСЄ, які вона виконує як міжнародна безпекова організація, в системі європейської безпеки. Всі її функції та інструменти для їх здійснення направлені на підтримку та забезпечення безпеки,

в першу чергу, в рамках ЄС, а також поза межами Європи. За допомогою своїх інструментів ОБСЄ намагається сьогодні протистояти викликам європейській безпеці. Частково ОБСЄ протидіє тим самим «м'яким загрозам» безпеці, що і ЄС, а саме боротьбі з тероризмом та нелегальною міграцією. Але якщо дані види загроз розглядаються ЄС з точки зору «м'якої сили», в якій ключову роль відіграють економічні та гуманітарні інструменти, то в ОБСЄ ці інструменти економічного та гуманітарного характеру. Автор зосереджує увагу на тому, що певною мірою «м'які загрози» об'єднують погляди ОБСЄ та ЄС на протидію загрозам безпеці європейського континенту з огляду на використання ними гуманітарних інструментів. Виконання безпекових функцій ОБСЄ залежить від скоординованих дій держав-членів в сфері безпеки, а також від ефективної діяльності її інститутів та підрозділів [6].

Якщо взяти за приклад ООН, що займає доволі специфічне становище в архітектурі міжнародних організацій (адже цілком слушно можемо говорити про систему міжнародних організацій, котра не є відображенням «системи ООН») то з одного боку, ця міжнародна глобальна інституція прагне до глобального урядування (Global Governance), а з іншого – стає малоефективним інститутом через невідповідність сучасному міжнародному порядку, а радше – розташування геополітичних акторів у світовому просторі. Іншими словами, ні ООН ні ОБСЄ сьогодні не відображає політичну картину світу і, що саме головне, почасти не може гарантувати міжнародну безпеку у глобальному масштабі (та й регіональному європейському масштабі) через посередництво міжнародних організацій регіонального характеру. З огляду на це, актуалізується питання не стільки реформування міжнародних безпекових організацій, запровадження нових чи удосконалення старих механізмів та інструментів, а й переосмислення її ролі у міжнародній системі та зміни правил гри. Адже нехтування базовими принципами функціонування системи міжнародних відносин на сучасному етапі ставить під удар систему міжнародних інститутів як фактор стабільності та гармонійного розвитку міждержавного співробітництва [2, с. 103].

Висновки. Криза ефективності міжнародних організацій зумовлює необхідність переосмислення форм та механізмів їхньої діяльності з метою гарантування міжнародної безпеки. Особливо важливим це є для регіональних міжнародних організацій. Оскільки з початком ХХІ століття розуміння міжнародної безпеки набуває нових інтегрованих ознак, на фоні змін міжнародного порядку видається важливим пошук шляхів залучення широкого спектру міжнародних організацій не лише безпекових, а й галузевих, до розв'язання питань гарантування міжнародної безпеки

як у регіональному, так і глобальному масштабі.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити **висновок** про те, що ОБСЄ має всі підстави бути платформою для політичного діалогу з питань європейської безпеки. Це підтверджується тим, що дана організація постійно перебуває в центрі розвитку подій в сфері європейської безпеки, а також намагається вдосконалювати свої підходи, механізми та інструменти безпекового характеру. Основні зусилля Організації з безпеки та співробітництва в Європі сконцентровані на активному політичному діалозі, захисті прав людини, дотриманні виборчого законодавства, проведенні необхідних демократичних реформ та ряді інших. Це дозволяє, на основі демократичних принципів, зміцнювати безпеку, починаючи з національного і до регіонального рівня. Шляхом колективних дій, ОБСЄ робить важливий внесок в подальшу розбудову системи європейської безпеки. Будучи об'єднаними спільними цілями та принципами, країни-члени організації перебувають в постійному пошуку нових ідей та пропозицій щодо боротьби із сучасними викликами та загрозами. Все це дозволяє стверджувати, що в майбутньому ОБСЄ залишатиметься провідною організацією та платформою для політичного діалогу з питань європейської безпеки.

Література

1. ОБСЄ: сучасні виклики та перспективи розвитку. Аналітична доповідь / Кол. авт. Єрмолаєв А. В., Кононенко В. А., Резнікова О. О., Парахонський Б. О. та ін. К. : Національний інститут стратегічних досліджень, 2013. 52 с.
2. Кучик О. «Криза ефективності» міжнародних інституцій в умовах зміни міжнародної системи безпеки у контексті трансформацій міжнародного порядку. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2017. Випуск 41. С. 97–103.
3. Kuchyk O. Political and Legal Mechanisms of International Organizations in Ethno-Political Conflicts Settlement / O. Kuchyk, I. Chervinka // Wschodnioznawstwo. 2015. Wrocław. P. 261–274.
4. Відбувся круглий стіл «Варшавський саміт НАТО 2016: перший день після». URL: <http://www.ispc.org.ua/archives/3727>
5. Journal of the 758th Plenary Meeting of the Forum for Security Co-operation. Statement by the Delegation of Serbia [Electronic resource] / Official web-site of Organization for Security and Co-operation in Europe. URL: <http://www.osce.org/fsc/120094?download=true> (16.07.2014). Title from screen.
6. Khartyia evropeiskoi bezopasnosty. «Konstytutsiya» dlia OBSIe» [Elektronnyi resurs]. URL: http://www.ng.ru/world/1999-11-23/6_hartia.html (23.11.1999). Title from screen.
7. Кононенко К., Резнікова О. Сучасна архітектура загальноєвропейської безпеки: тенденції, виклики та перспективи. Аналітична записка [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/360/>. Назва з екрану.
8. Swiss OSCE Chairmanship 2014 [Electronic resource] / Information Platform humanrights.ch. Access mode: <http://www.humanrights.ch/en/standards/europe/osce/chairmanship-2014> (12. 02. 2014). Title from screen.

Анотація

Дубовик В. Б. Зміни міжнародної системи безпеки в умовах трансформації міжнародного правопорядку: діяльність ОБСЄ. – Стаття.

В умовах нинішньої зміни безпекової ситуації в Європі, доцільним вважається дослідження ролі ОБСЄ в якості платформи для діалогу з питань європейської безпеки. Багаторічна історія даної організації засвідчила її вагомий внесок в процес становлення і розвитку європейської системи безпеки. Відтак актуальним є дослідження ролі ОБСЄ у вказаних процесах.

Ключові слова: міжнародні організації; міжнародний порядок; міжнародна система безпеки; регіональна безпека; ОБСЄ.

Аннотация

Дубовик В. Б. Изменения международной системы безопасности в условиях трансформации международного правопорядка: деятельность ОБСЕ. – Статья.

В условиях нынешней изменения ситуации безопасности в Европе, целесообразным считается исследование роли ОБСЕ в качестве платформы для диалога

по вопросам европейской безопасности. Многолетняя история данной организации показала ее весомый вклад в процесс становления и развития европейской системы безопасности. Поэтому актуальным является исследование роли ОБСЕ в указанных процессах.

Ключевые слова: международные организации; международный порядок; международная система безопасности; региональная безопасность; ОБСЕ.

Summary

Dubovyk V. B. Changes in the international security system in the context of the transformation of the international law and order: OSCE activities. – Article.

In the context of the current changing security situation in Europe, it is appropriate to explore the role of the OSCE as a platform for dialogue on European security. The long history of this organization has shown its significant contribution to the process of becoming and developing a European security system. Therefore, it is important to study the role of the OSCE in these processes.

Key words: international organizations; international order; international security system; regional security; OSCE.